

oudheidkundige vereniging
'oud vorden'
te Vorden

'VORDENSE KRONYCK'

Uitgave van de oudheidkundige vereniging 'Oud Vorden',

opgericht 30 maart 1981.

15e jaargang, maart 1997

Oplage 300 exemplaren

ISSN: 1383-049X

Secr.: Mw. F. van Druten-Vrieze, Ruurloseweg 61, 7251 LB Vorden, tel. 0575-552260. Bankrelatie: Bondsspaarbank, rek. nr. 92.31.08.394 t.n.v. Vereniging 'Oud Vorden'

Inhoudsopgave

Van de redactie		p. 3
De tram in Vorden	J. van den Broek	p. 4
De bevolking van Vorden omstreeks 1800	H.G. Wullink	p. 7
Diaconie in de vorige eeuw	H.G. Wullink	p. 8
Over onbekende Vordense schrijfsters	H.G. Wullink	p. 10
Notariële herinneringen aan Vorden	J. Rombach	p. 13
Herinneringsplaquettes van de school van Staring, in de Wildenborch	H.W. Rossel	p. 18
'Villa Nuova'	J. van den Broek	p. 22
'Woltering Transport'	C. Bosch	p. 26
Het varkensfonds, de tram en de bus	G.J. Breuker	p. 30

Redactie Vordense Kronyck

G. Koop
H.W. Rossel
H.G. Wullink

VAN DE REDACTIE

Het samenstellen van een 'Kronyck' is altijd weer een spannende bezigheid. Eerst de vraag of er wel voldoende copy aangeleverd wordt en of het van zodanig niveau is dat het geplaatst kan worden. Dan het uitwerken, hier en daar wat verbeteren en proberen passende foto's bij de copy te vinden. Dan nog eens weer terug naar de diverse schrijvers. De op- en aanmerkingen van deze worden dan nog weer in de tekst verwerkt.

En dan kan de drukker er mee aan de slag. Daar wordt dan eerst nog overleg gepleegd over lettergrootte en plaats van de foto's. Als je dan het resultaat voor je ziet, kom je tot de conclusie dat al dat werk toch niet voor niets is geweest. Als de inhoud dan ook nog bij de lezers in de smaak valt, is de redactie meer dan tevreden.

Een bijzonder woord van dank aan twee oud-plaatsgenoten, t.w. de heer G.J. Breuker en mr. J. Rombach, die elk de moeite hebben genomen om een artikel te schrijven voor de 'Kronyck'. Tevens dank aan de heer J. van den Broek die de redactie behulpzaam was bij het bewerken van het artikel van mr. J. Rombach.

Van uitgeverij Gruting ontving de redactie het verzoek aandacht te besteden aan de verschijning van het boek, Q.M.R. Ver Huell (1787-1812), levensherinneringen, verzorgd en ingeleid door prof. dr. L. Turksma.

Maurits Ver Huell bracht een deel van zijn jeugd door op 'Het Enserinck'.

Voor diegene die er belangstelling voor heeft: het boek kost fl. 39,95. Het is bij de goede boekhandel verkrijgbaar, maar het kan ook rechtstreeks worden betrokken van uitgeverij Gruting, Looyenland 13, 6905 VB Westervoort. Het boek is luxueus uitgevoerd en bevat mooie afbeeldingen van schilderijen van Ver Huell.

De tram in Vorden

J. van den Broek

Tot in de jaren '30 van deze eeuw was de tram in onze omgeving een openbaar vervoermiddel dat zich met een matig vaartje 'langs 's Heren wegen spoedde'. Dat was al begonnen in het jaar 1903 en de exploitatie van de tramwegen berustte bij de maatschappij 'De Graafschap'. Later werd dat 'De Gelderse Tramweg Maatschappij'. Het centrale punt van het tramgebeuren lag aanvankelijk bij hotel Ensink (nu hotel Bakker). Later werd dat verplaatst naar het pand van de familie Pasman, aan de Kerkstraat. Daarin kwam ook een wachtkamer voor de tramreizigers. Een bekende chef in dat tramstation was de heer Beltman. Hij droeg een pet met een rode band als teken van zijn waardigheid. Met een fluitsignaal gaf hij de trams toestemming om te vertrekken.

Personentram in de Dorpsstraat ter hoogte van hotel Ensink (thans hotel Bakker). Deze opname dateert vermoedelijk van omstreeks 1930.

Vanuit het tramstation liepen er rails door de Dorpsstraat en achterlangs de Stationsweg (aan de oostzijde), naar het treinstation. In andere richtingen liepen de rails naar Zutphen en naar Doetinchem. Bij kruisingen met wegen en bij andere gevaarlijke punten stapte de conducteur uit en zwaaide met een rode vlag om het wegverkeer tegen te houden.

Ook het overige trampersoneel was zich terdege bewust van eigen belangrijkheid. De goede verzorging van het materieel was van hen afhankelijk. Dat sprak natuurlijk het duidelijkst als er wat aan 't spul' mankeerde. Maar als dat te lang achterwege bleef, werd er wel wat op gevonden. Zo was er een machinist, die uit

Hengelo (Gld) kwam en die Thomassen heette, die daar wel raad mee wist. Hij liet de tram dan stoppen en de mensen uitstappen. Vervolgens kroop hij onder het voertuig, tikte hier en daar met de hamer tegenaan en kwam toen weer met een 'deskundig' gezicht naar boven. Binnensmonds, maar voor iedereen hoorbaar, mompelde hij dan: " 't Kan wel weer" en vervolgens luider: "Instappen, we gaan verder." De passagiers werd zó duidelijk gemaakt dat ze volledig afhankelijk waren van de deskundigheid van de machinist.

De snelheid van de tram was nu niet direct om over naar huis te schrijven. Vooral bij de wissels moest worden afgeremd. Een huis aan de Hengeloseweg nabij het vroegere café ' 't Zwaantje' wordt nu nog aangeduid met de naam ' 't Wissel' . Ook het huis tegenover de vroegere bakkerij Hoornenborg, aan de Zutphenseweg wordt ' 't Wissel' genoemd. Deze namen herinneren dus nog aan de plaatsen waar de trams, die verder op enkel-spoor reden, elkaar konden passeren.

Voor jongelui waren dat dé plaatsen om aan te haken. Als ze op de fiets waren, hielden ze zich aan de tram vast. Maar ook kon je op een buffer klimmen en zo het laatste stukje lekker meetoeren naar het dorp, als de snelheid laag lag. Het zal duidelijk zijn dat dat laatste niet gebeurde met toestemming van de tramwegmaatschappij. Integendeel, de conducteurs moesten er op toezien dat jongelui niet clandestien van de tramenergie gebruik maakten. Als ze zich misdroegen werden ze tot de orde geroepen en als ze dan nog niet wilden gehoorzamen, werd hun naam genoteerd en aan de directie van de tramwegmaatschappij doorgegeven. Via de ouders werden ze dan op passende wijze weer in 't gareel gebracht. Zó werkte dat nog in die tijd.

Eén van die deugnieten is nog bij name bekend: het was een jongen van Wesselink. Toen hij weer eens niet wilde gehoorzamen, kreeg de conducteur er tabak van en beet hem toe: "Wesselink, aj noew niet subiet de tram lōs laot, vraog ik oe naor oew name." Of het geholpen heeft, vermeldt de historie niet.

Behalve personen, werden er ook goederen vervoerd met de tram. Maar het personenvervoer had voorrang boven het transport van andere zaken. Het laden en lossen van goederen moest daarom plaats vinden vóór of ná de tijden van het personenvervoer en, in uitzonderingsgevallen, tussen de tijden van twee trams door.

Dat blijkt uit het volgende verhaal over een vracht stenen die bij het treinstation stond te wachten op vervoer naar de Nieuwstad, waar aannemer Bijenhof aan de oostkant van de weg een pand bouwde voor de firma Albers. Dit was in het jaar 1928. Bijenhof wilde de stenen graag op de bouw hebben en hij mocht het vervoer hiervan zelf regelen tussen de trams van de dienstregeling door. Maar... , er was geen locomotief beschikbaar. Bijenhof was echter niet voor één gat te vangen. Hij ging naar zijn broer, die een paard bezat dat onder andere werd gebruikt voor één van de melkritten van de 'Botterfabriek'. Broerlief kon zijn paard op dat moment wel een poesje missen maar kon zelf niet meekomen, zodat aannemer

Goederentram in het centrum van Vorden. Op de achtergrond het oude gemeentehuis en het oude postkantoor, thans, respectievelijk, het dorpscentrum en De Tuunte.

Bijenhof, die ook wel wist hoe je met paarden moest omgaan, zelf moest zorgen voor het inspannen en begeleiden ervan.

Een probleem bij de hele onderneming was dat zo'n tramwagen niet voor paardentractie was ingericht en het paard daardoor zo'n beetje los, zonder zijdelingse steun, voor de wagen liep. En daardoor liep het mis. Nog voor het eind van de Stationsweg was bereikt, schrok het paard, sprong opzij en verwondde zich aan een uitstekend stuk hoekijzer van de wagen. Dát was schrikken! Het was niet verantwoord het paard verder voor 't vervoer te gebruiken.

Hoe de stenen uiteindelijk op de bouwplaats zijn gekomen, is niet bekend. Het pand is voltooid zonder dat stukken metselwerk ontbraken, dus dat zal wel goed gekomen zijn. Het paard is gelukkig wel hersteld, uiteraard tot grote blijdschap van aannemer Bijenhof, die z'n lesje wel had geleerd en nadien wat voorzichtiger was met het lenen en leiden van paarden.

Het bovenstaande is opgetekend uit de mond van de heer J.W. Bijenhof, die tijdens zijn leven een bekende aannemer in Vorden was. Hij oefende destijds zijn bedrijf uit aan de Zutphenseweg, op de plaats waar nu de Steege daarop aansluit. Met dank aan hem wordt dit stukje historie graag aan u doorgegeven.

Uit de mond van ons redactielid de heer G. Koop hebben wij nog het volgende opgetekend: Bij het bedrijf van Bijenhof ging de tram naar de andere kant van de weg. Er was daar een oversteekplaats. Bij het passeren van die plaats ging de conducteur altijd midden op de weg staan, zodat de tram voorrang kreeg. Omdat de snelheid daar bovendien gering was, gaf hem (Koop) dat de gelegenheid om achter op de buffer van de tram te gaan zitten om zodoende op gemakkelijke wijze naar school toe te komen (red.).

De bevolking van Vorden omstreeks 1800

H.G. Wullink.

Opgave van godsdienst die men belijdt is bij sollicitaties tegenwoordig gelukkig niet meer nodig. Dat is eeuwen lang wel anders geweest. Ook bij volkstellingen werd alles uitgesplitst naar geloofsovertuiging. Een voordeel hiervan is echter wél geweest dat we nu, jaren later, een goed inzicht hebben in de samenstelling van de bevolking in het verleden. Zo vond ik in het archief van de Nederlands Hervormde Kerk een lijst van de bevolking van het 'Nederkwartier van Zutphen, d.d. maart 1809'. Het gedeelte over het 'Rigterambt Vorden' vermeldt de volgende cijfers betreffende de bevolking:

Delden 338, waarvan Gereformeerd ¹⁾ 244 en Roomsche Katholieke 94.
Dorp 351, waarvan Gereformeerd 302, Roomsche Katholieke 41, Luthers 1, en Joods 7
Linde 428, waarvan Gereformeerd 328 en Roomsche Katholieke 100
Mossel 480, waarvan Gereformeerd 352 en Roomsche Katholieke 128
Veldwijk 479, waarvan Gereformeerd 450, Roomsche Katholieke 27 en Luthers 2

Totaal inwoneraantal in 1809: 2076'.

Een telling volgens een andere lijst, ruim 10 jaar eerder (1795), vermeldt een groter inwonertal, namelijk: 'Gereformeerd: 1800, Roomschen: 328 en Joden: 15. In totaal 2143 zielen'.

Op deze lijst wordt ook het inkomen (tractement) van de predikant vermeld. Het betreft de heer G.J. Colenbrander. Hij woonde toen op 'Wheem plus hofke. Tractement: fl. 525.- per jaar, plus 12 vim koren, die hij laat ophalen. Tot de Wheem behoren: 2 kempkens met 2 koeien waarop jaarlijks pacht tegen kwitantie betaald wordt'.

Ook het tractement van de koster wordt op deze lijst vermeld. Voor zijn werk als koster, voorzanger en schoolmeester ontving hij: 'fl. 50.- per jaar, plus 3 vim koorn en 17 schepel rog uit onderscheidene plaatsen genoemd spint zaad'²⁾. Verder nog de emolumenten die voortvloeiden uit trouwen, dopen en begraven.

'Opgemaakt te Vorden, 2 november 1805. w.g. J. Colenbrander'.

Deze lijst is dus door de predikant zelf samengesteld.

G.J. Colenbrander, beroepen van Bahr en Lathum in 1794, is tot zijn overlijden in 1811 predikant in Vorden geweest.

¹⁾ 'Gereformeerd': Nederduitsch Gereformeerd, zoals de Nederlands Hervormde Gemeente destijds werd aangeduid.

²⁾ 'Spint zaad': genoeg zaad om een spint (= 2^{1/4} are) mee te bezaaien.

Diaconie in de vorige eeuw

H.G. Wullink

'Bijstand' is in onze maatschappij een woord geworden dat u dagelijks in de krant kunt vinden. Enkele tientallen jaren geleden nog was het een woord waar mensen die er gebruik van maakten, zich voor schaamden. Gelukkig is dat nu niet meer (althans, meestal niet meer) het geval. Dit laatste onder andere omdat er wettelijke regels zijn vastgesteld die aangeven wanneer iemand een beroep op bijstand kan doen. Omdat het van een gunst een recht is geworden, wordt het door de maatschappij thans ook als vrij normaal beschouwd dat men er gebruik van maakt.

Heel anders is het met bijstand van kerkelijke zijde: die welke door de diaconie wordt bedreven. De diaconie verschaft al sinds eeuwen hulp aan mensen die in moeilijke materiele omstandigheden zijn komen te verkeren en die hulp hard nodig hebben. Tot voor de tweede wereldoorlog was men ook vaak in hoofdzaak op dergelijke hulp aangewezen. De burgerlijke gemeente vervulde toentertijd een veel bescheidener rol in de armenzorg. Dat men over de diaconie vroeger overigens anders dacht dan nu, blijkt uit het navolgende. Het betreft een brief gericht aan burgemeester J.H. Gallee te Vorden, die deze brief weer doorstuurde naar het Hervormd Diaconiebestuur.

De brief volgt hier in zijn geheel:

Arnhem, den 13 augustus 1858.

De subcommissie van bestuur der Leydsche Kweekschool voor de zeevaart, gevestigd te Arnhem heeft zich tot mij gewend met verzoek bekendheid te geven aan het bestaan der genoemde kweekschool en heeft mij daartoe overhandigd de navolgende inlichtingen:

Alhier is opgericht een Sub Commissie der Leydsche Kweekschool voor de Zeevaart. Het nuttige doel dier inrichting is om jongelieden van 12 tot 18 jaren die lust en geschiktheid bezitten voor de zeedienst ten opneming in 's Rijks Kweekschool voor te bereiden. De kosten voor het tijdvak van 3 of 4 maanden benodigd bedragen 35 a 40 gulden. Men durft vertrouwen dat vele gemeenten, arm- en diaconie besturen zich zullen bevlijtigen om van deze gelegenheid gebruik te maken ten einde jongelieden die geen vooruitzicht hebben op een toereikend bestaan, ter zee een nuttige werkkring te openen.

Toestemming van ouders of voogden, benevens de eigen verklaring van den jongeling zijn toereikend om den toegang tot deze kweekschool te verkrijgen. Wanneer lichamelijke gebreken of gemis van de vereischte

lengtemaat geen beletselen daarstellen.

De leden der Sub Commissie zijnde de heren: B.F. Baron van Verschuier, W. de Waal, M. van Rijswijk, H.P. Rijnders, O. A. Uhlenbeek, Jhr. Tedem van Berkhout verklaren zich gaarne bereid het toestaan der verzoeken te bevorderen welke door de belangstellenden worden toegezonden aan Dr. H.F. Thyssen, secretaris der commissie voornoemd.

De gunstige gelegenheid om jongelieden die somwijlen de diaconien tot last zijn te plaatsen en behalve ene goede opvoeding een bestaan te verschaffen heeft mij aanleiding tot deze gegeven.

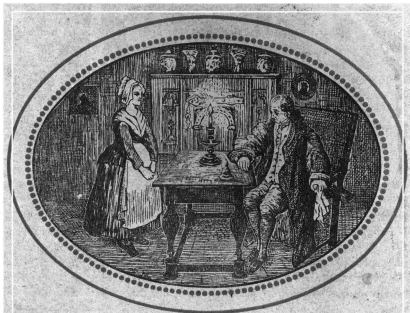
Ik verzoek den gemeentebesturen om zich deze zaak aan te trekken door de diaconiebesturen ervan in kennis te stellen en verder de gunstige beschikkingen van het gouvernement te dezen door hunne medewerking te verzekeren.

De staatsraad Commissaris des Konings in de provincie Gelderland (get.) Van Limburg Stirum.

Tot zover de brief. Jongelieden die de diaconie tot last zijn, zullen er nu wel niet zo veel meer zijn. Mede omdat het werkterrein van de diaconie wel wat veranderd is. We kennen nu de *Halt-projecten* en wat al niet meer om de jongens in het goede spoor te helpen. Schijnbaar gaf dat vroeger nog wel eens problemen daar juist in die kringen de werving voor de zeevaartschool plaatsvond. Misschien dacht men toen wel: Eenmaal op zee kunnen ze niet meer zoveel kattedwaad uitrusten (!).

Over onbekende Vordense schrijfsters

H.G. Wullink.

De oude & Strijd om Het Bestaan.

L. E.

Omslag van het boek 'De oude strijd om het bestaan' door L. Engelberts. Bandtekening van R. Mijssen. Het boek is in 1924 verschenen (uitg. G.J. A. Ruys, Utrecht).

Wie in de historie duikt en probeert iets over Vordense schrijvers of schrijfsters te weten te komen, boekt niet veel resultaat. Dichters als Staring en De Jong komt men wel tegen. Bij de boeken- of verhalenschrijvers houdt het met meester Krebbers al zo ongeveer op. Toch blijken de zusters Lite en Jo Engelberts, landelijk min of meer bekende schrijfsters, in Vorden geboren te zijn. Zij werden aldaar op 19 mei 1880 als tweelingzusters geboren met als volledige namen Frauck Juliana Geertruyd Wilhelmine Constantia en Johanna Daniela Anna Jacoba. Het huis waarin ze geboren werden, stond aan de Nieuwstad, no. A 140. Dit werd ook wel 'het huis van Puffius' ¹⁾ genoemd; thans is het Nieuwstad 6. Hun vader, mr. Derck Engelberts, geboren te Zutphen op 17 maart 1852 en ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij het kantongerecht in Zutphen, was hier op 31 oktober 1879 komen wonen. Hij was gehuwd met Anna Jacoba Nepvue.

Vorden was voor de Engelberts niet onbekend, want ook mr. Henricus Engelberts, grootvader van de schrijfsters, geboren te Amsterdam op 4 november 1821, vestigde zich als kantonrechter, komende uit Zutphen, op 20 april 1857 in Vorden. Eerst nam hij zijn intrek op het adres A 10, in het dorp, de voormalige woning van de ontvanger der belastingen, Jacob Ensink. In 1858 vertrok hij naar De Wiersse, eigendom van de familie van Heeckeren. Vervolgens woonde hij vanaf 1 juni 1863 in het nieuw-gebouwde Villa Nuova. Daar stierf hij op 20 januari 1865.

Derck Engelberts werd nogal eens overgeplaatst. In 1884 verhuisde de familie naar Zutphen (Pelikaanstraat). De familie woonde daar 13 jaar. Jo en Lite kregen onderwijs van een Franse gouvernante. Zo leerden ze meer Frans dan Nederlands, al was er ook wel een Hollandse onderwijzer die ze les gaf. Van hun elfde tot hun zeventiende jaar waren de zusters op de kostschool van Mej. De Puy, te Warnsveld, waar veel aan vreemde talen, letterkunde en geschiedenis werd gedaan. Op hun zeventiende jaar, in het jaar 1897, verhuisden ze met hun ouders naar Maastricht. Zeven jaar woonden ze daar.

Na Maastricht werkte Engelberts nog in Zierikzee en in Assen. In deze laatste plaats overleed hij op 61-jarige leeftijd. Naast Zeeland en de Achterhoek, hadden de zusters ook goede banden met Utrecht, waar de Nepvue's vandaan kwamen. Ze vestigden zich dan ook in Huis ter Heide, bij Zeist, waar Lite op 27 september 1929 en Jo op 17 September 1953 overleden zijn.

De grondslagen voor hun werk – historische romans en novellen – liggen in hun afkomst en opleiding. Immers, vader Derck Engelberts had grote belangstelling voor de historie en voor historische voorwerpen. Dat blijkt uit diverse dingen die hij in zijn huis verzameld had en die vermeld worden in zijn dagboek. *'In 1887 kreeg ik van oom Eef een oude eikenkast uit de boedel van grootvader, die op de Ehze had gestaan en afkomstig was uit het Huis Vorden, De schoorsteen in de eetkamer is wat de boezem betreft uit het Huis te Vorden mij destijds geschonken door Paul van der Borch'.*

En hun grootvader van moeders zijde, mr. J.J.D. Nepvue, had een naam op het gebied van de letterkunde. Zo was hij redacteur van enkele literaire tijdschriften en verzamelde de werken van Hieronymus van Alphen.

Ook over hun eigen leven kan men veel in hun werken terugvinden. Ze kwamen uit een goed milieu, met familie die vaak belangrijke posten bezette. In hun stamboom vinden we namen als Quarles van Ufford, Van de Merwede, Van Ameide van Tienhoven, Van Heerdt tot Eversberg, Van Sytzema, en Des Tombes. De meesten waren óf bij de rechterlijke macht, óf bij 's lands bestuur betrokken. Geen wonder dus dat veel van hun verhalen (vooral die van Lite) op deze kringen betrekking hebben. Een van de boeken, die in het nabije Zutphen speelt, en in het bezit is van de vereniging 'Oud-Vorden', draagt als titel: *De oude strijd om het bestaan*. Dit werk wordt aangemerkt als behorend tot het beste dat Lite Engelberts geschreven heeft. Het behandelt het leven van de patriotten en prinsgezinden, zo omstreeks 1775-1800 en speciaal dat van Bernard Joost Verstege, ontvanger generaal, een baan die goed geld opleverde en belangrijk was in de republikeinse tijd.

Er wordt Lite Engelberts wel eens verweten dat ze de gewone mens teveel vanuit de hogere stand beziet, maar dat zal haar afkomst en ook de kringen waarin ze verkeerde wel meegebracht hebben. Maar dat doet niets af aan het feit dat ze, door het leven van die kringen heel duidelijk te beschrijven, een belangrijke bijdrage aan de historie heeft geleverd.

Diegene die kennis wil nemen van het boek *De oude strijd om het bestaan* kan contact opnemen met de schrijver van dit artikel. Graag wordt het dan voor u uit de archiefkast van 'Oud-Vorden' gehaald.

¹⁾ Het 'huis van Puffius' was als zodanig genoemd naar dokter Willem Puffius, die in oktober 1832 tot 'plattelandsheermeester' was benoemd in Vorden.

Bron:

Wijk, van der, H.W.M. en J. Enklaar-Lagendijk, 1982.

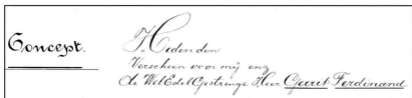
Herinneringen aan twee Overijsselse buitenplaatsen, den Alerdinck en het Warmelo.
(Uitg. Canaletto, Alphen a/d Rijn)

Notariële herinneringen aan Vorden

J. Rombach

Mijn eerste herinnering van notariële aard aan Vorden is Gerrit Koerselman, elke werkdag - waaronder zaterdag van 9 tot 1 uur - te vinden in het klerkekantoor, maar ook altijd bereid de schoolboeken van de kinderen van zijn patroon te kaffen, te etiketteren, en, in zijn prachtige calligrafenhandschrift, te voorzien van schrijversnaam, titel en onze naam.

Toen ik prof. H. Schuttevåer omstreeks 1964 leerde kennen was zijn eerste vraag of Vorden's notarisklerk Gerrit Koerselman nog leefde. Hij had namelijk als beginnend surnumerair bij de belastingen vaak diens geschreven akten uit Vorden onder ogen gehad en tekende prompt diens 'H' van '*Heden den....*' na, inclusief de twee verticale sierstreepjes, onderaan (zie afb.). En dan te bedenken dat dit een

herinnering van bijna 40 jaar geleden was, toen het registratiekantoor nog in Lochem was gevestigd, waar 'bokken-Diene' Masselink en haar broer bij toerbeurt op een sukkeldrafje de Vordense akten in een blikken bus brachten en haalden. Zijn vraag kon ik gelukkig bevestigend beantwoorden: Koerselman was ruim een jaar ouder dan mijn vader en heeft hem enkele jaren overleefd.

Ziek was hij nooit, maar zijn laatste jaren moest hij helaas worden verpleegd in Villa Nuova. Hij had een door kinderverlamming wel bijna 10 centimeter in groei achtergebleven been, maar fietste als de beste met die verhoogde schoen, zelfs bij sneeuw en ijzel, ook naar Zutphense kantoren, heen en terug. Ook bijvoorbeeld met het '*houtgeld*' naar Hackfort, waar hij door freule Emma in de zijkamer, voorlinks, werd ontvangen met een borrel. Hij heeft het Vordense notariskantoor ruim een halve eeuw gediend, eerst ongeveer 4 jaar, tot 1908, bij notaris Van Haeften, daarna tot diens overlijden, in 1928, bij notaris Numans en, tot slot, tot medio 1956, bij mijn vader en naamgenoot en is hiervoor terecht koninklijk onderscheiden.

Koerselman was streng maar oprecht overtuigd gereformeerd, wat onder meer meebracht dat de enkele keer dat zijn vrouw en hij een week-end bij haar familie in Groningen doorbrachten pas op maandagmorgen kon worden teruggereisd wegens de zondagsheiliging en dus het kantoor werd verzuimd. Baron Arend (van Hackfort) kwalificeerde hem dan ook als '*een gereformeerde donder.....*';

Het notarishuis aan de Zutphenseweg, op de plaats waar nu de Rabo-bank is. Deze opname dateert van omstreeks 1910.

maar voegde hieraan meteen toe: "maar ik mag hem wel". Hoger lof was uit die mond nauwelijks denkbaar.

Koerselman woonde jarenlang op 't Hoekje (aan de noordkant van de kruising Molenweg/Galleestraat), dat hij in de jaren twintig had laten bouwen en waar hij wel eens - buiten de kantooruren uiteraard - mensen op bezoek kreeg die iets wilden weten over notariële zaken alvorens zich in het hol van de 'notariele leeuw' te begeven. Hieraan kon hij ruimschoots voldoen, dank zij jarenlange praktijk en ondanks weinig theoretische scholing. Maar de pen kwam niet op papier en men vertrok met de raad: kom maar gerust op kantoor, inlichtingen zijn daar, net als hier, gratis.

Zijn calligraferwerk deed hij bij gelegenheden, zoals ons huwelijk, maar ook op verzoek en ik denk ook dan belangeloos of tegen kostenvergoeding. Zo meen ik mij te herinneren dat hij met de pen de gegevens invulde van de personen en instellingen die inschreven op de 200 gedrukte obligaties van fl. 10.-, die eind 1934 werden uitgegeven bij de stichting van het zwembad; niet toevallig want mijn moeder was één van de oprichters.

Mijn vader was, na ruim 16 candidaat-jaren elders, omstreeks 1 mei 1929 benoemd tot notaris te Vorden. De 25-jarige plaatselijke bekendheid van Koerselman is hem in zijn functie van veel nut geweest. Kort voor de laatste wereldoorlog kreeg mijn vader te kampen met een toenemende invaliditeit waardoor hij

zich buitenshuis alleen nog per open elektrische driewieler kon verplaatsen. In de oorlog was er weinig notarieel werk. Daardoor kon Koerselman toen, voor halve dagen, tijdelijk worden 'uitgeleend' aan de gemeentelijke distributiedienst.

Mijn vader was jarenlang voorzitter van het Nutsspaarbankbestuur, wat typerend was voor zijn meer praktisch gerichte dan theoretisch geïnteresseerde aard. Toen ik begon artikelen te schrijven voor het notariële vakblad, merkte hij op: *"Weet wat je begint, want aan zulk geschrijf en tegen-geschrijf komt nooit een eind."*

Drukker werd het toen mijn vader op 1 april 1956 met pensioen ging en ik waarnemer werd en drie maanden later ook Koerselman afhaakte: *'niet om u, maar de jaren gaan wegen; wel zal ik graag nog als getuige bij de akten komen'*. Het eerste zeer tot mijn spijt, van het laatste heb ik dankbaar gebruik gemaakt totdat hij na ongeveer twee jaar met zijn dochter Meini en haar man Jan Kroese aan de Jacob Damsingel in Zutphen ging wonen. Zo stond ik er na drie maanden alleen voor.

De periode van waarneming duurde gelukkig maar kort, want op 20 november 1956 werd ik als opvolger van mijn vader tot notaris in Vorden benoemd. Tot problemen leidde het alleen-werken daarna nauwelijks, want mijn vrouw bracht en haalde de akten in Zutphen op marktdag, stortte registratierecht en raadpleegde het hypotheekkantoor, zodat er aanvankelijk zelfs tijd beschikbaar was voor wetenschappelijk werk. Mijn vader verzorgde vanouds nog enkele belastingaangiftes, maar dit vond ik het werk van boekhoudbureaus. Toch heb ik eens met dit principe gebroken. Dat was toen Jonker Piet van Haeften van zijn, evenals hij ongetrouwde, zuster het vruchtgebruik kreeg van het door hen samen bewoonde huis met vogelbosje en bouwland. Ten eerste omdat deze aangifte te ingewikkeld was om het zelf te doen. En ten tweede omdat hij - voor zijn leven verkreukeld door een kostschoolopvoeding - niemand anders vertrouwde. De geladen revolver, waarmee hij regelmatig in zijn koetshuis oefende in het schijfschieten, lag permanent voor hem op tafel. En hij was, als ik me goed herinner, de enige die bij mij ooit een gesloten aangeboden testament maakte. De jonker wist voor zijn mooie verzameling oude wapens geen opvolger totdat hij, hoogbejaard, bij toeval in het Zutphense stationsrestaurant een jongeman leerde kennen die ook verzamelaar bleek te zijn. Met het principe nooit executeur-testamentair te zijn in een boedel die men als notaris behandelt, heb ik voor hem gebroken, omdat hij kind nog kraai had, de inboedel in Zutphen zou worden geveild en hiertoe veilklaar moest worden gemaakt en diverse instellingen samen van hem zouden erven. Die, wat betreft het veilklaar maken geheel door mijn vrouw verrichte executeursactiviteit, kwam mij wel te staan op een opmerking van baron Arend, dat dit inconsequent was, nadat ik dit zijn zusters en hem had geweigerd, waar ik me maar met moeite uit wist te redden.

Niet alleen met boekhoudbureaus heb ik altijd een goede verhouding gehad, maar ook met de makelaars-taxateurs waarmee ik door mijn ambt veel in aanra-

king kwam. Tekenend voor de verhouding cliënten/notaris in Vorden was het volgende voorval uit mijn begintijd. Op een zaterdagse wandeling met mijn vrouw en een logé werd ik aangesproken door een jonge boer die op zijn land langs het pad, in het zicht van de ouderlijke boerderij, aan het werk was. Wel over een zakelijk probleem, maar uiterst bescheiden. Achteraf zei mijn vrouw te hebben gezien dat dit de oude boer, die bij huis aan het werk was, niet was ontgaan. De maandag erna stond deze laatste wel om negen uur voor de kantoordeur met excuses dat zijn zoon meneer notaris met kantoorzaken had lastig gevallen in zijn vrije tijd. Let wel, dit waren eigen boeren, geen landgoedpachters.

Waar gewerkt wordt, gaat er wel eens iets mis of bijna mis. Zo vernam ik bij overlevering dat zich bij notaris Numans het geval schijnt te hebben voorgedaan van een erflater die alleen verre neven en nichten naliet, waaronder iemand die naar zeggen van de familie jaren geleden naar Duitsland was vertrokken en sindsdien geen teken van leven meer zou hebben gegeven; niemand wist zijn adres. De notaris, voorzichtig, treuzelde zo lang mogelijk met de boedelscheiding, maar toen men lastig werd, moest hij deze wel passeren, waarbij hij ervan uitging alsof

Zicht op het notarishuis vanuit de Schoolstraat (later Smidsstraat). Daar stond toen de ulo-school. Deze opname is waarschijnlijk gemaakt omstreeks 1905.

de afwezige was overleden. Pas was dit gebeurd of de man dook op! Ook bleek achteraf de familie niet zo onwetend over zijn bestaan te zijn als zij had voorgegeven. Hoe notaris Numans, die zich - terecht - opgelicht voelde, deze zaak heeft opgelost, vernam ik niet. Maar dit moet hem wel menige zweetdruppel hebben

gekost. Natuurlijk wist ook hij dat de wet voor zulke gevallen de procedure van vermoedelijk - overleden - verklaring kent, maar voor deze veeleisende, omslachtige, langdurige en kostbare zaak voelden hij en de familie begrijpelijkerwijze weinig. Sommige familieleden kennelijk om meer dan alleen deze reden(!).

In 1971 besloot ik te stoppen met het notariaat en nadat collega Callenfels uit Steenderen tot mijn opvolger was benoemd, half februari 1972, ben ik me in het Rijksarchief te Arnhem gaan wijden aan rechtshistorisch werk. Nog geen half jaar hiermee bezig, kreeg ik de kans plaatsvervanger te worden bij het Arnhemse Hof (wat ik ook bij de Zutphense rechtbank was geweest in mijn notariële jaren). De aanneming hiervan, na ruim drie jaren leidend tot een deeltijd-raadsheerschap (dat het archiefwerk verdrong) heeft me nooit gespeten, maar wel het gemis van de dagelijkse omgang op voet van gelijkheid met de Vordenaren.

Twee dankwoorden passen nog tot slot:

Ten eerste jegens hen die altijd bereid waren op te treden als getuigen (wat toen nog moest bij elke akte) van wie ik voor de vuist weg noem: Koerselman en zijn zoon Reinard, 'oom' Frits Dekker, Hendrik van Ark, Lex Nipius, Hendrik Jan Schouten, Jan Derksen, Hendrik Hengeveld, Jan Luichies en Lammert Wesselink, die allen hun geheimen hebben meegenomen in hun graf.

En ten tweede, jegens mijn vrouw, zonder wier opvang tijdens mijn afwezigheid en verdere dagelijkse hulp en steun, ik die bijna zestien jaar steeds harder werken nooit zou hebben volgehouden. Ook dank ik sommige dezer herinneringen die mij waren ontschoten aan haar, die 24 oktober jongsleden tot mijn grote verdriet is overleden.

Herinneringsplaquettes van de School van Staring, in de Wildenborch

H.W. Rosset

Reeds in 1797 stichtte de dichter A.C.W. Staring in het buurtschap de Wildenborch een school voor buurtkinderen. Bekend is ook dat hij ter gelegenheid van dit heuglijke feit een (metalen) herinneringsplaquette heeft laten vervaardigen, die destijds waarschijnlijk aan de buitenmuur van de school bevestigd is geweest. Deze plaat wordt ook nu nog bewaard in het archief van het kasteel De Wildenborch. Een afbeelding van deze plaquette is te vinden in het boek *A.C.W. Staring, Dichter en landman. Regionalist en nationalist*, dat in 1984 is uitgegeven door het Staring Instituut te Doetinchem.

Helaas is deze metalen plaat later, na sluiting van de school, gebruikt als wijzerplaat voor een klok. De oorspronkelijke voorzijde van de plaquette is hierbij ernstig beschadigd en zelfs gedeeltelijk verloren gegaan. Daardoor is de oorspronkelijke tekst van deze plaquette slechts gedeeltelijk zichtbaar. Voor zover nog aanwezig en herkenbaar, luidt de erop aangebrachte tekst aldus:

JAAR MDCCXCVII
DEESE SCHOOL GESTICHT
TEN AANDENKEN
VAN VROUWE EVERDINA MARIA STARING
GEBOOREN VAN LOBEN-SELS
STIERF DEN XIII AUG MDXXCCXCIV
OUD XXVII JAAREN
DE GEDACHTENIS DER RECHTVAERDIGEN

Metalen herinneringsplaquette van de school die A.C.W. Staring in 1797 stichtte in de Wildenborch.

Opvallend is dat het stichten van deze school, maar in het bijzonder haar officiële opening, in het teken hebben gestaan van de nagedachtenis aan Staring's eerste echtgenote, Everdina Maria van Löben-Sels. Zij was al vrij spoedig na hun echtverbintenis, op nog jeugdige leeftijd, overleden.

Opmerkelijk is ook dat de kennelijk als wijzerplaat hergebruikte herdenkingsplaquette later wellicht toch weer aangepast is voor gebruik als oorspronkelijk bedoeld. De veranderingen in de belettering aan de randen van de rondgesneden plaat zouden er namelijk op kunnen wijzen dat er naderhand een dergelijke aanpassing heeft plaats gevonden.

Het huis, dat oorspronkelijk als school was ingericht, staat ook heden ten dage nog bekend als het Schoolhuis (zie afb.). Het is gelegen op enige afstand tegenover de huidige poort behorende bij het kasteel en het landgoed De Wildenborch. Het lag aan het einde van wat eertijds een lange oprijlaan is geweest. Deze laan droeg destijds de naam 'Rosendaalsche Allée' en is waarschijnlijk door de dichter zelf als zodanig benoemd. Heden ten dage draagt deze weg overigens de naam Schoolhuisweg. Na sluiting van de school, omstreeks 1811, werd deze verbouwd tot timmermanswoning en, weer later, tot boerderij. In deze laatste bestemming fungeert het nog steeds, alhoewel het huis in het begin van de jaren '50, onherkenbaar is verbouwd.

't Schoolhuis', in de Wildenborch, zoals dat er aan het begin van deze eeuw, omstreeks 1905, uitzag.

Wat echter tot dusver niet algemeen bekend was, is het feit dat zich in de ook thans nog bestaande boerderij het *Schoolhuis*, een gelijksoortige, geschilderde en ingelijste plaat bevindt. De enige persoon die dit eerder, ook kennelijk bij toeval – zoals wijzelf – had ontdekt, maar zich kennelijk niet bewust was van het feit dat dit een onbekend historisch stuk betrof, is Bert Schut, schrijver van het boekwerkje *In het voetspoor van Staring*. Hierin is een afbeelding opgenomen van deze binnenshuis gebruikte herinneringsplaat. De tekst op deze plaat is waarschijnlijk identiek aan die welke op eerdergenoemde metalen buitenplaquette was aangebracht. De complete tekst op deze plaat luidt als volgt:

In 't Jaar MDCCXVII
wierdt deese school gesticht
ten aandenken van
vrouwe Everdina Maria
Staring geboren van LöbenSels
zij stierf den XIII Aug: MDCCXCIV oud XXVII jaren

De gedachtenis des rechtvaardigen
Zal in zegening zijn

In't Jaar 'MDCCXCVII
wierdt deeze school gesticht
ten aandenken van
vrouwe Everdina Maria
Staring geboren van Lobensels
zij stierf den XIII Aug. MDCCXCIV oud XXVII jaren

De gedachtenis des rechtvaerdigen
Zal in zegening zijn.

De herontdekte, ingelijste herdenkingsplaat van Staring's school.

Opmerkelijk is dat de tekst van de herdenkingsplaat niet geheel identiek is aan die welke, voor zover nog aanwezig, op de metalen plaquette was aangebracht. Overigens dient nog te worden opgemerkt dat deze tekst ook niet geheel overeenkomstig de werkelijkheid is weergegeven in het boek *Vorden, een historische verkenning*, dat in 1987 is uitgegeven door onze oudheidkundige vereniging *Oud Vorden*.

Afgezien van het overigens onbekende feit van het bestaan van nog een tweede herinneringsplaat, is het een zeer vermeldenswaardig feit dat diverse geslachten landbouwende families die nadien het *Schoolhuis* hebben bewoond deze herinneringsplaat steeds zorgvuldig hebben bewaard. Bewonderenswaardig is ook dat deze families, bij hun vertrek, de plaquette steeds in het huis hebben achtergelaten.

Uit historisch oogpunt is interessant dat nu de complete tekst, zoals die waarschijnlijk oorspronkelijk op de buitenplaquette heeft gestaan, kan worden gereproduceerd aan de hand van de binnenshuis gebruikte en thans herontdekte herinneringsplaat. Aldus hebben wij voldaan aan een oproep, gedaan in het boek *Vorden, een historische verkenning*. Hierbij wijst onze voorzitter er in de inleiding op dat de inhoud van dit boek 'geen aanspraak maakt op volledigheid'; én dat er 'voor liefhebbers nog ruim gelegenheid is om onderdelen nader te onderzoeken en daarover te schrijven'.

Geraadpleegde literatuur:

Schut, E.S.J., 1991. *In het voetspoor van Staring*. Uitg. Van de Berg, Enschede (55pp.)

Oudheidkundige Vereniging *Oud Vorden*, 1987. *Vorden, een historische verkenning*. Uitg. Weevers b.v., Vorden (197pp.)

Staring Instituut, 1984. *A.C.W. Staring, Dichter en landman. Regionalist en nationalist*, Doetinchem, Red. J.C. Boogman, J. Harenberg, G.J.H. Krosenbrink, A.H.G. Schaars. Uitg. Walburg Pers, Zutphen (255pp.).

'Villa Nuova'

J. van den Broek

Eén van de meer in het oog springende gebouwen in Vorden is *Villa Nuova*, plaatselijk genummerd Zutphenseweg 73. Het pand, in zijn oorspronkelijke vorm, is in 1863 gebouwd in opdracht van mr. Hendrikus Engelberts. Die was destijds kantonrechter in Lochem.

Het bouwterrein lag erg laag en dat werd daarom eerst met een dik pak zand opgehoogd. De fundering móet wel degelijk zijn, want het verhaal gaat dat de architect,

'Villa Nuova' met, ernaast gelegen, 'Klein Nuova', zoals het er omstreeks het midden van de jaren '50 uitzag.

uit Zutphen de onderbreedte aanvankelijk te smal vond. Dat bleek toen hij kwam kijken en er al zo'n meter hoogte vanaf de aanleg was gemetseld. Hij liet het gemaakte werk afbreken en door een fundering met bredere aanleg vervangen.

Mr. Engelberts was al langer Vordenaar. Hij woonde namelijk vanaf 1857 op het adres A 10, aan de Nieuwstad. Daarna, van 1858 tot 1863, vond hij onderdak op het huis De Wiersse. In dat laatste jaar ging hij dus naar *Villa Nuova*. De naam van dat gebouw betekent gewoon: 'nieuwe villa'.

Mr. Engelberts was op 20 april 1857 getrouwd met jonkvrouw Fraucke Juliana Geertruyd Quarles van Ufford. Van haar wordt verteld dat zij zondagsschool hield voor kinderen uit de buurt. Als ze die school 'met vrucht' hadden doorlopen, werden de kinderen bij het afscheid goed bedacht. Zo kregen jongens een horloge en meisjes een naaidoos, voorwaar, vorstelijke geschenken!

Hun zoon, Mr. Derck Engelberts, was getrouwd met Anna Jacoba Nepveu. Zij waren de ouders van de tweelingzusters Lite en Jo Engelberts, die op 19 mei 1880 geboren waren op het adres A 140, later bekend als Nieuwstad 6 in Vorden.¹⁾ Mr. Hendrikus Engelberts overleed op 20 januari 1865. Zijn vrouw bleef daarna nog tot 1891 op *Villa Nuova* wonen. Vanaf 1879 woonde haar nicht Laurentia Margaretha Nepveu bij haar in.

'Villa Nuova' omstreeks 1965, nadat er een serre aangebouwd was.

Na het vertrek van mevrouw Engelberts, kwam er op 27 september 1893 een nieuwe bewoonster op *Villa Nuova*. Dat was freule Eugenia Maria Eleonora Paulina van Dorth tot Medler. Zij was de oudste dochter van de bewoners van kasteel 't Medler, onder Vorden. Tot haar overlijden, op 6 mei 1926, heeft ze hier gewoond. Ze was toen 82 jaar oud.

Freule van Dorth voerde een deftig huishouden met twee meiden en een huis-knecht, die tevens koetsier en tuinman was. Deze laatste functie is jarenlang vervuld door Wilhelmus Alfonsius Josefus van Kesteren. Hij trad in dienst in 1911, maar verdween na een jaar weer omdat hij wilde trouwen en er voor hem en zijn vrouw geen huisvesting beschikbaar was bij *Villa Nuova*. Toch was hij haar kenkelijk zo goed bevallen dat de freule hem in 1917 weer terug haalde door bij *Villa Nuova* een woning voor zijn gezin te laten bouwen. Deze woning is in 1964 aan de heer Ottens verkocht en daarna in 1980 gesloopt, om plaats te maken voor de villa met het 'grote tentdak', die nu nog staat naast het *Nuova*-complex.

¹⁾ Zie ook het artikel over de zusters Engelberts, elders in deze *Kronyck*.

Freule van Dorth bezocht de kerkdiensten in de Kranenburg. Ze ging daarheen per koets. Die werd gestald in het nu nog bestaande onderkomen tegenover de kerk, dat ook bestemd was voor de gerijen van 't Medler en 't Zelle. De paarden bleven tijdens de kerkdienst veelal ingespannen staan, zodat ze na afloop van de dienst meteen konden vertrekken. Om te sterke afkoeling te voorkomen, werden ze afgedekt met dekens.

Na het overlijden van Freule van Dorth kwam de villa in bezit van Herman Johan van Lulofs Umbgrove. Deze had al veel bezittingen in de omgeving, onder andere op de Brandenborch en in Almen. Hij betrok de woning op 15 maart 1927 en heeft er gewoond tot 27 april 1949. De heer Umbgrove was gepensioneerd procureur-generaal van de rechtbank te Arnhem.

Hij wilde alleen *Villa Nuova* met de directe omgeving in bezit houden en verkocht de omringende gebouwen en opstallen. Zo werd de boerderij 't Stroo overgedragen aan Marinus Bargeman, terwijl de tuinderij met woning aan de eerdergenoemde Wilhelmus A.J. van Kesteren werd verkocht. Hij vestigde er een eigen hoveniersbedrijf op. Het perceel grond aan de kant van het dorp werd verkocht aan de tuinarchitect Siege Heys.

Van Kesteren bleef ook nog hand- en spandiensten verrichten op *Villa Nuova*. Hij maakte bijvoorbeeld het jachtwild schoon, hield de tuin bij en zorgde voor het sneeuwruimen in de winter. Zijn zoon, Henricus Johannes Antonius, zette later het tuindersbedrijf voort, tot hij in 1974 in dienst trad bij de verpleeginrichting *Het Enzerinck*, waar ook *Villa Nuova* onder viel. Hij bleef daar als klusjesman werken tot zijn pensionering in 1981. Een jaar daarvoor had hij zijn woning verlaten. Die moest plaats maken voor de hiervoor reeds genoemde villa met het grote 'tentdak'. De opvolgster van de heer Lulofs Umbgrove was zuster Jansje Leyte, die van *Villa Nuova* een pension maakte. Zij kwam van kasteel Vorden, waar ze al zo'n bedrijf had uitgeoefend, maar waar het pand vrijgemaakt moest worden voor de eigenaar. Zakelijk ging het haar niet voor de wind en in 1951 verkocht zij *Villa Nuova* aan Antonius Schiphorst, die het pensionbedrijf voortzette en ook het naastgelegen koetshuis daarvoor inrichtte. In het jaar 1958 droeg hij het bedrijf over aan zijn zoon, Anton Schiphorst, die in een gedeelte van het verbouwde koetshuis ging wonen. Dat wordt nu *Klein Nuova* genoemd.

Schiphorst jr. benutte zijn pension vooral voor gerepatrieerden uit het voormalige Nederlands-Indië. Toen die mensen in de jaren '60 konden verhuizen naar gewone woningen, kwam *Villa Nuova* leeg te staan. Schiphorst jr. had toen ook het Oude Bornhof, in Zutphen, voor zijn gasten ingericht en zodoende vertrok hij uit Vorden.

In 1963 heeft er nog even ene Hendrik van Dijk gewoond, maar daarna werd het complex op 6 maart 1964 verkocht aan Roelof Ottens, die er na enige aanpassingen een dependance van het verpleeghuis Het Enzerinck in vestigde. Op 31 mei 1965 was *Villa Nuova* ingericht en kon het gebouw door de eerste gasten in gebruik worden genomen. Ondertussen werd het pand vergroot door de aan-

bouw van een grote serre aan de voorkant en opzij. Aan het einde van het jaar was *Villa Nuova* helemaal bezet. In het koetshuis woonde toen de verpleger Adriaan Ringlever met zijn gezin. Later was dat broeder Menno Hof, eveneens met zijn gezin.

De verpleeginrichting van de heer Ottens, die van oorsprong in Het Enzerinck was gevestigd en ook die naam droeg, was particulier van opzet en werd door hem en zijn vrouw beheerd. Deze instelling bleek in een behoefte te voorzien. Mensen die niet precies pasten in de officiële tehuizen en/of speciale aandacht nodig hadden, waren hier welkom en kregen een verzorging die op hun persoonlijke situatie was afgestemd. Het gevolg van één en ander was dat er een groeiende behoefte ontstond aan meer ruimte en dat er dus voortdurend vergroting noodzakelijk was. In 1971 vond de grootste uitbreiding plaats. Er werd een nieuw gebouw achter *Villa Nuova* opgericht, dat door een tussenbouw met de oorspronkelijke villa werd verbonden. De architect van deze verbouwing was G.H. Hartgerink uit Haaksbergen.

Op den duur bleek het handhaven van een particulier verzorgings- en verpleeghuis bezwaarlijk. Dit laatste vooral in verband met de gewenste vergoedingen voor de geplaatste bewoners. De heer Ottens heeft lang gevochten voor de zelfstandigheid van de tehuizen, maar moest, mede in het belang van de opgenomen mensen, uiteindelijk toch het hoofd in de schoot leggen. Per 1 juli 1983 werd het bedrijf overgenomen door het Psychiatrisch Ziekenhuis 'Het Groot-Graffel', te Warnsveld, nu 'Spectrum Gelderland Oost' genoemd.

De gasten, waarvan sommigen al vanaf het begin op *Villa Nuova* woonden, bleven er gehuisvest. In 1985, toen *Het Enzerinck* moest worden ontruimd, werd *Klein Nuova* aan de bewoning onttrokken en ook ingericht voor gasten. De heer en mevrouw Ottens bleven ook na de overdracht aan de instelling verbonden; de heer Ottens tot aan zijn overlijden op 11 juli 1988 en zijn vrouw daarna nog tot 1 april 1991.

De leiding van *Villa Nuova* en de nog daarbij behorende gebouwen, waarin de gasten onder begeleiding wonen, berust thans bij mevrouw Wilma Becker. In *Villa Nuova* wonen op het ogenblik 47 personen. In de drukste tijd zijn dat er wel eens meer dan 80 geweest.

Ook onder de nieuwe eigenaar vonden diverse verbouwingen plaats en werd de brandveiligheid van het gebouw verbeterd. Architectenbureau H. Vaags heeft daarbij als regel de leiding gehad. Van oorsprong blijft het echter een oud gebouw, dat moeilijk geschikt is te maken voor de hedendaagse eisen. Alleen een ingrijpende verbouwing, of vernieuwing kan hiervoor een oplossing bieden. Het is te hopen dat zoiets ter plaatse, of elders in Vorden, kan worden gerealiseerd. De instelling is namelijk, zowel door de bevolking, als door de plaatselijke middenstand, geaccepteerd en ze is volledig geïntegreerd in het dorp. Bewoners en personeel worden ook steeds betrokken bij gebeurtenissen en evenementen in Vorden en omgeving. Kortom: *Villa Nuova* hoort bij Vorden!

'Woltering Transport'

C. Bosch

Het voormalige woonhuis, later kantoor, van transportbedrijf 'Woltering', voordat het in 1988 gesloopt werd.

In het boek *Vorden, een historische verkenning*, uitgegeven door de Oudheidkundige Vereniging 'Oud Vorden', passeren in het hoofdstuk gewijd aan handel en industrie diverse bedrijven de revue die in Vorden zijn, of waren gevestigd. Mede omdat in het kader van dit boek slechts de belangrijkste bedrijven konden worden belicht, is lang niet alle bedrijvigheid in ons dorp aan de orde gekomen. Zo werd in dat hoofdstuk niet expliciet aandacht besteed aan transportbedrijf *Woltering*, van Kobus Woltering. Toch betreft het, zeker de laatste decennia, een bedrijf van enige omvang, dat al meer dan 60 jaar bestaat en dat is gegroeid uit een eenvoudige tak van bedrijvigheid: het houtslepen met paarden. Het mag zeker ook gerekend worden tot de bedrijven die de naam van ons dorpje Vorden in heel Europa bekendheid hebben verschaft.

Jacobus Johannes Woltering, geboren 9 augustus 1909, trouwde op 23-jarige leeftijd met Theodora Maria Schepers en begon te zelfder tijd een transportbedrijf. Hij had zich toen gevestigd in het pand van Weyers-Elshof, dat voor de Nederlands Hervormde Kerk, in het centrum van Vorden was gelegen.

De werkzaamheden bestonden in het begin vooral uit het met behulp van twee

paarden wegslepen van omgezaagde bomen naar de zagerijen in de buurt. Ook werd voor de gemeente, voor de aanleg van verharde wegen, zand en basalt gereden. De meeste wegen waren in die tijd nog zandwegen. Het transport van zand was zwaar werk, want het moest met de bats geladen en gelost worden.

Inmiddels hadden Kobus en Dora al twee kinderen en waren ze in 1937 verhuisd naar het pand van Wesselink aan Het Hoge. Het pand van Weyers-Elshof is toen afgebroken. Achter het pand van Wesselink stond een oude timmerschuur. Hier stalde Kobus de paarden en de wagens. Ook omstreeks die tijd werd de eerste vrachtwagen aangeschaft en binnen een paar jaar waren dat er al drie. Gestart werd met merken als *Fargo* en *International*, in die tijd bekende merken. Er werd toen ook begonnen met het transport van vee naar o.a. de markten in Zutphen en Doetinchem. Met het transport van koeien houdt men zich bij Woltering nu nog bezig. De markt in Zutphen is inmiddels verdwenen, maar naar de markt in Doetinchem rijden ze nog wekelijks.

G.H. Woltering met de eerste mechanisch gekoelde vrachtwagen. Deze opname dateert van 1961.

Heden ten dage wordt het vee in moderne veewagens vervoerd, maar toentertijd, vlak voor de oorlog, werden de koeien vervoerd op open wagens, met hekken er langs. Zo is het wel eens gebeurd dat Kobus op de markt aankwam met één koe minder op de wagen dan waarmee hij was vertrokken. Onderweg was er dus één van de wagen afgesprongen. Dat kon gebeuren in die dagen.

Toen de oorlog uitbrak, dreigde Kobus alle drie vrachtwagens aan de Duitsers kwijt te raken. Hij wist er één te 'redden' door diverse onderdelen uit de versnellingsbak te halen. Maar, helaas, in de laatste maanden van de oorlog hadden de

Duitsers iemand gevonden die deze wagen kon repareren. En zo was hij zijn laatste wagen ook kwijt. Dus begon hij weer met paard en wagen. Na de oorlog leende Kobus geld bij de heer Huurneman, directeur van de 'boterfabriek' in Vorden. Hiervan kocht hij een oude legervrachtwagen en zo begon hij weer met het transport. Hij reed toen voor een bevrachtingskantoor in Zutphen en vervoerde van alles. Er was werk genoeg, want vanwege de oorlog hadden de mensen overal gebrek aan. Het bedrijf begon toen goed te groeien en in 1950 werd de eerste nieuwe vrachtwagen gekocht. Dat was een *Scania*, en dat merk zijn ze steeds trouw gebleven. Door de jaren heen heeft het bedrijf regelmatig nieuwe *Scania's* aangeschaft, terwijl de oude werden ingeruild. Zodoende werd in 1981 op feestelijk wijze de 100e nieuwe *Scania* afgeleverd. Inmiddels is nu, in 1997, de 150e *Scania* al weer afgeleverd.

We gaan weer terug naar Kobus en Dora, die er inmiddels nog twee kinderen bij hadden gekregen. Ze hadden toen vier kinderen, twee jongens en twee meisjes, die allen meehielpen om de zaak verder te laten groeien.

In 1953 werd er een nieuwe garage aan Het Hoge 25 gebouwd. Daar konden met gemak drie vrachtwagens, met aanhanger, in staan.

In 1967 werden er twee nieuwe garages aangebouwd en werden ook de naastgelegen tuinen bestraat, om meer parkeerruimte te creëren.

In 1974 werd in de achterste garage een doorsmeerput gebouwd, zodat men het meeste onderhoud aan de wagens zelf kon uitvoeren. In 1977 werd het huis en de tuin van de fam. Lijftogt aangekocht. Dit was bekend als Het Hoge 21 en 23. Ook werd toen het oude schooltje naast Hondeveld aangekocht. Dit was bekend als Het Hoge 28. Het oude schooltje waar aannemer Harmsen destijds een tapijtopslag had, werd afgebroken en op deze plek heeft G.H. Woltering, zoon van J.J. Woltering, toen een nieuw woonhuis voor zichzelf laten bouwen.

Het puin van de school werd gebruikt om de tuin van Het Hoge 21 en 23 op te hogen. Deze tuin werd volledig bestraat, zodat de vrachtwagens om de garages heen konden rijden.

Vanaf 1972 werd het bedrijf geleid door G.H. Woltering en J.J. Woltering Jr., de twee zoons van J.J. Woltering. In die jaren kwamen er steeds meer wagens bij; en ook steeds meer personeel, zodat ook het kantoor uit zijn jasje groeide. Het kantoor was gevestigd in het woonhuis van de familie Woltering, dat voor de garage stond. Men heeft toen de oude boerderij van Lijftogt afgebroken en op deze plaats een geheel nieuw kantoorpand gebouwd. Aan de buitenkant leek het nieuwe kantoor op een woonboerderij, maar binnen was het ingericht als een modern kantoor. Het kwam precies op tijd, voor het vieren van het 50-jarig bestaan van de zaak, af. Dat feest, op 26 juni 1982, werd gehouden in de garages, die voor de gelegenheid waren omgetoverd in een feestzaal met dansvloer.

Het oude woonhuis van Woltering werd verhuurd, terwijl alleen de kantine voor het personeel bleef bestaan. De oude kantoren werden als opslagruimte gebruikt.

Dit woonhuis werd later, in 1988, gesloopt, omdat het toch te bouwvallig werd. De vrijgekomen plek werd aangewend voor meer parkeerruimte, terwijl de kantine voor het personeel werd ondergebracht in de garage.

Ondanks al deze veranderingen en verbeteringen bleef de plek aan Het Hoge verre van ideaal wat bereikbaarheid betrof. Na de Gems, moest ook de firma Woltering verdwijnen uit het centrum van Vorden. Er werden plannen gemaakt voor de bouw van een nieuwe garage, plus een moderne wasstraat, waar de vrachtwagens automatisch gewassen konden worden.

In 1994 werd daadwerkelijk begonnen met de bouw van het nieuwe pand. Helaas werd deze nieuwbouw overschaduwd door het plotselinge overlijden van Jacco Woltering, kleinzoon van J.J. Woltering. Toch vond iedereen de kracht om door te gaan en werd in het voorjaar van 1995 de nieuwe garage, op het industrieterrein, officieel in gebruik genomen. De Vordense bevolking heeft op de 'open dag' ook een kijkje kunnen nemen in het moderne, nieuwe pand.

Het bedrijf telt momenteel 23 personeelsleden en heeft de beschikking over 17 vrachtwagencombinaties. Nog steeds bestaat het transport voornamelijk uit vervoer van vee, vlees en bulkgoederen. Transport wordt verzorgd naar alle landen van Europa, maar het meest naar Italië, het voormalige Joego-Slavië en Polen.

Het varkensfonds, de tram en de bus

G.J. Breuker ')

Jan Willem van 't varkensfonds zette de fiets tegen een boom en rammelde met de klink van de zijdeur naar de deel en de keuken. Hij was nog maar kort bestuurslid en was hier nog niet eerder geweest. Hij kwam uit Almen en was, als je 't weten wilt, ingetrouwd bij de vroegere secretaris. Getrouwd met de oudste dochter. Daar kwam Mineke al aan op een hoge en een lage klomp.

"Ik kon je niet goed horen", zei ze, "de blagen maakten herrie op de deel. Daar moest ik eerst naar toe." "Ik sta hier nog maar net", zei Jan Willem. "Ik kom van 't varkensfonds. D'r moeten, hoor ik, nog een paar koppels in worden gedaan en ik kom even zien. Als er dan sterfie komt, krijg je uitkering."

Mineke gaf nader bescheid. *"D'r is volk in de schuur. Daar is de baas ook bij de varkens. Je haalt hem er zo uit, hij is de enige met een pet op."*

Jan Willem deed wat van hem verwacht werd als bestuurder van het varkensfonds. Een jonge zeug en enkele koppels werden genoteerd. *"Volgende week krijg je de papieren thuis en dan kun je ook de premie betalen", zei Jan Willem. "De machinist reikt ze even aan."* Toen bleef hij nog een poosje praten, niet als man van het varkensfonds, maar als aankomende boer.

Het echtpaar Beltman voor hun woning aan de achterzijde van Kerkstraat 11.

Een week later stopte op een middag de tram van Vorden naar Hengelo voor de deur. Het boerderijtje stond aan de Hengeloseweg. Hendrik, de machinist, was ook geldophaler voor het varkensfonds en kwam in 't voorbijgaan met de tram even langs. Een paar minuten konden er wel af. Straks maar flink de sokken er in.

Tramwegmaatschappij *De Graafschap* verzorgde het vervoer van personen en goederen van Zutphen, over Warnsveld en Vorden, naar Hengelo. Het personenvervoer werd in de jaren dertig steeds minder. Het werd overgenomen door autobussen.

In Vorden had de tram een klein station midden in het dorp, aan de Zutphenseweg, schuin achter het postkantoor (van toen). Jarenlang was

Beltman chef van de tram in Vorden. Hij blies op een fluitje als de tram moest vertrekken en die handeling onderscheidde hem van de chef van de trein, die een bord omhoog moest houden - een pannekoek zeiden ze - om zijn verlangens kenbaar te maken aan de machinist van de trein. Beltman genoot vooral van de jeugd veel achting; hij kon zijn wil opleggen aan de tram. Hij was ook agent van de Zutphense Courant en bezorgde elke middag een deel van de kranten zelf. Beltman maakte deswege deel uit van het 'middenkader' van de Vordense gemeenschap. Dat woord kende men toen nog niet, maar zo was het wel ongeveer met de status van de tramchef.

In 1939 is de tramdienst opgeheven. De rails werden opgebroken. Aan de

Het oude centrum van Vorden met op de achtergrond het oude GTW-kantoor, nu 'Klein Kranenberg Meubelen'.

Zutphense kant werd daar een begin mee gemaakt en het laatst werden de rails in Hengelo opgebroken. Toen verscheen in het weekblad van Hengelo, de krant *De Reclame* van drukkerij Arnold, een gedicht, waarin de tram werd geprezen en gelaten werd aanvaard dat een nieuwe tijd was aangebroken.

De Gelderse Tram, de opvolger van tramwegmaatschappij De Graafschap, kwam met bussen en vrachtwagens op de weg. 'Snelvervoer' stond er met grote letters op de vrachtauto's. 't Leek alsof die auto's de tram hadden weggepest. Maar noch een busschauffeur, noch een autobestuurder van de Gelderse Tram deed echter iets voor het varkensfonds.....

¹⁾ De schrijver van dit artikel woonde tot 1945 bij zijn ouders aan de Nieuwstad in Vorden en woont thans in Leeuwarden. Zijn vader was o.a. correspondent voor *Contact*. Na de Graafschapper, Tubantia, Trouw, het ANP en een dagblad in Zeeland, heeft hij 22 jaar bij Het Friesch Dagblad (hoofdredacteur) gewerkt.